

Zastosowania dorobku metodologicznego Marii Wojtak w badaniach genologicznych i kontrastywnych w obszarze germanistycznym

Zofia Bilut-Homplewicz

Uniwersytet Rzeszowski

zbilut@ur.edu.pl

ORCID: 0000-0001-6445-9679

Anna Hanus

Uniwersytet Rzeszowski

ahanus@ur.edu.pl

ORCID: 0000-0001-5850-2511

Agnieszka Mac

Uniwersytet Rzeszowski

agmac@ur.edu.pl

ORCID: 0000-0002-2670-6656

STRESZCZENIE

Cel: Opracowanie ma na celu skonfrontowanie i ukazanie wykorzystania wybranych dokonań Marii Wojtak w zakresie opisu kategorii wzorca gatunkowego i analiz genologicznych w pracach germanistycznych i kontrastywnych. **Metodologia:** Wypracowany przez Autorkę katalog pojęć i instrumentarium badawcze zostaną zestawione z podobnymi ujęciami i propozycjami metodologicznymi charakterystycznymi dla podejść germanistycznych oraz przedyskutowane pod kątem ich rozbieżności, własności wspólnych oraz możliwości twórczego posłużenia się nimi, poprzez połączenie poszczególnych koncepcji w propozycjach metodologicznych. **Wyniki i wnioski:** Kontrastywne spojrzenie na koncepcje wyrosłe z dwóch odmiennych trady-

cji lingwistycznych pozwala z różnych perspektyw naświetlać opisywane w artykule zjawiska, co z jednej strony jawi się jako wyzwanie dotyczące postępowania badawczego, ale z drugiej może wskazać nowe kierunki eksploracji, wyzwolić inspiracje czy też impulsy badawcze prowadzące do twórczej refleksji metodologicznej. **Wartość poznawcza:** Artykuł jest przyczynkiem do dyskusji dotyczącej znaczenia badań kontrastywnych w zakresie dwóch obszarów badawczych, polonistycznego i germanistycznego, wskazuje na podobieństwa i różnice w metodologii koncepcji genologicznych oraz ich zastosowania, zapoznaje czytelników z badaniami wyżej wymienionych kultur piśmienniczych, inspirując do prowadzenia dalszych badań w tym zakresie.

Niniejszy artykuł nawiązuje swą tematyką i stanowi swego rodzaju kontynuację tekstu *Koncepcje genologiczne w badaniach Marii Wojtak oraz w ujęciach germanistycznych*, zamieszczonego w tym zeszycie.

SŁOWA KLUCZOWE

gatunek, genologia germanistyczna, genologia polonistyczna, wzorzec tekstu, badania kontrastywne

Ciekawość poznawcza i otwartość na różne kierunki badań wielokrotnie stawały się podstawą nowatorskich, oryginalnych, a co za tym idzie nawet przełomowych teorii, podejść czy metodologii. Wgląd w badania prowadzone w obrębie innych, nie zawsze pokrewnych dziedzin, spojrzenia interdyscyplinarne, ale i uwzględnianie ustaleń przyjętych w tym samym obszarze w różnych kręgach językowo-kulturowych wzbogaca, staje się inspiracją, ukazuje nowe możliwości eksploracji. Odmienne tradycje w różnych krajach i kręgach językowo-kulturowych utrudniają jednak niejednokrotnie dialog naukowy, gdyż jak trafnie zauważa Teresa Dobrzyńska w *Rozmowie na temat lingwistyki tekstu*, „trudne jest wniknięcie w świat konstruktów pojęciowych innojęzycznego kręgu naukowego” (Dobrzyńska, 2009, s. 26), co niekiedy może prowadzić do tego, że badacze reprezentujący te same dyscypliny „mówią obok siebie” (Heinemann, 2009, s. 25). Dlatego tak ważne i cenne poznawczo stają się próby wnikania w zawiłości różnych tradycji badawczych, złożoność podejść oraz ich kontrastywna interpretacja, dyskusja i międzykulturowy transfer wiedzy.

Autorki niniejszego artykułu, stanowiącego rozwinięcie ich rozważań zawartych w tekście pt. *Koncepcje genologiczne w badaniach Marii Wojtak oraz w ujęciach germanistycznych*, zamieszczonego także w niniejszym tomie, stawiają sobie za cel ukazanie na wybranych przykładach niektórych aspektów badań w obszarze genologii lingwistycznej w pracach polonistycznych i germanistycznych, ze szczególnym uwzględnieniem dokonań Marii Wojtak w tym zakresie. Celem jest wskazanie ustaleń określonych badaczy czy grup badawczych, które byłyby istotne dla dalszych analiz oraz budowania relacji naukowych ponad granicami różnych kultur badawczych.

Pierwsza część artykułu skupia się na wskazaniu i porównaniu głównych ustaleń Marii Wojtak w zakresie genologii lingwistycznej, szczególnie w kwestii podejścia do wybranych zjawisk i terminologii, z uwzględnieniem badań tekstologów z niemieckiego obszaru językowego.

Druga część ukazuje przenikanie się propozycji metodologicznych i podejść analitycznych w genologii oraz rezultaty inspiracji ujęciami Marii Wojtak w analizach germanistycznych.

Ostatnia część rozważań poświęcona jest temu, na ile podejścia, ustalenia teoretyczne i propozycje metodologiczne wypracowane przez Marię Wojtak na przestrzeni lat mogą stać się inspiracją dla germanistycznych analiz mediolingwistycznych lub być w tych analizach wykorzystywane.

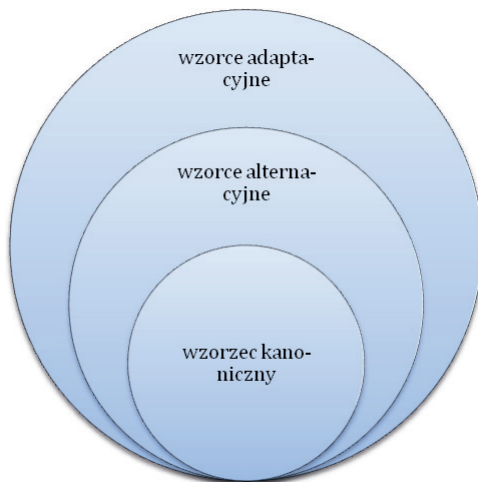
Wzorzec w ujęciach Marii Wojtak i w badaniach germanistycznych. Punkty przecięcia i różnice

W swojej publikacji z 2004 roku pt. *Gatunki prasowe* Maria Wojtak przedstawiła zbiór wariantów wzorca gatunkowego, który nie tylko jest cennym wkładem do badań nad gatunkami prasowymi w Polsce, lecz również z powodzeniem znajduje zastosowanie w pracach językoznawczych dotyczących gatunków medialnych, w tym także w innych kręgach językowo-kulturowych. W literaturze germanistycznej nie znajdujemy jednego tak spójnego podejścia. Autorzy dyskutują podobne kwestie, ale nie nadają im formy katalogu szeregującego warianty danego gatunku czy też gatunków, w oparciu o ustalone przez siebie kryteria. W miejsce systematycznego podejścia pojawiają się natomiast opracowania dotyczące hybrydyzacji gatunków, z jednej strony definiowanej w różnoraki sposób, z drugiej zaś wykazującej punkty styeczne z podejściem Wojtak.

Wojtak (2004) proponuje podział zbioru wariantów wzorca gatunkowego na trzy kategorie: wzorzec kanoniczny, wzorce alternacyjne i wzorce adaptacyjne (zob. rys. 1).

Autorka określa strukturę i charakter zmian, jakie dają się zaobserwować w obrębie poszczególnych realizacji gatunkowych. Wariant kanoniczny wzorca obejmuje – według Badaczki – najbardziej trwale kwantyfikatory strukturalne, pragmatyczne i stylistyczne, decydujące o tożsamości gatunku. Wzorce alternacyjne to takie, „które powstają w wyniku przekształcenia poszczególnych składników wzorca kanonicznego” (Wojtak, 2004, s. 18). Przekształcenia te mogą polegać na przeobrażeniach struktury, jej poszerzeniu o nowy składnik, a nawet kompilacji struktur. Wzorce adaptacyjne natomiast nawiązują „do obcych schematów gatunkowych [...] Wspomniane filiacje mogą obejmować różne sfery komunikacyjne i style wtedy, gdy dominantę gatunkową stanowi intencja (zamysł komunikacyjny)” (Wojtak, 2004, s. 18). W żadnym z tych wariantów nie mamy jednak do czynienia z łamaniem reguł gatunku, gdyż wzorce gatunkowe wypowiedzi prasowych, na co wskazuje sama Autorka, „mają charakter elastyczny” (Wojtak, 2004, s. 8).

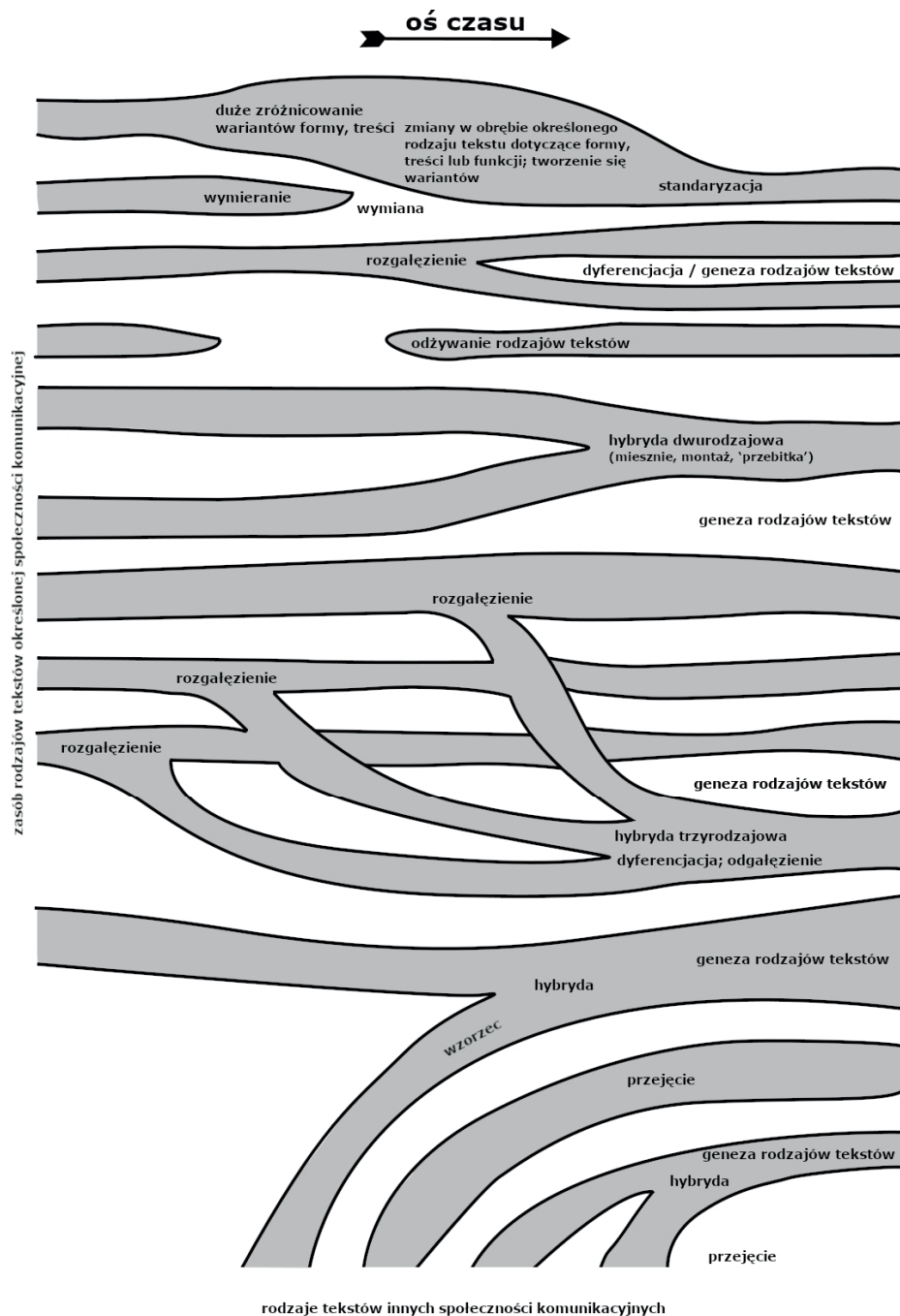
W literaturze niemieckojęzycznej w opublikowanym w 2015 roku tomie pod redakcją Stefana Hausera i Martina Luginbühla podjęto próbę uporządkowania zmian zachodzących w gatunkach tekstów za pomocą dwóch pojęć: hybrydyzacji oraz dyferencjacji. Hybrydyzacja oznacza zdaniem autorów powstanie nowej wielkości poprzez takie mieszanie się wzorców, które wykracza poza zwykłą kompozycję tekstu i obejmuje poziomy jego formy, treści i funkcji. Koncepcja dyferencjacji opiera się na założeniu, że ustaloną konfigurację wzorca można podzielić na dwa lub więcej stabilnych układów. Kompleksowość zachodzących zmian w gatunkach tekstów Luginbühl przedstawił za pomocą schematu (zob. rys. 2)¹.

Rys. 1. Wizualne ujęcie pola gatunkowego tekstu na podstawie Wojtak (2004, s. 18).

Źródło: opracowanie własne, por. też Mac, 2017, s. 57.

¹ Wszystkie tłumaczenia z języka niemieckiego pochodzą od autorek artykułu.

Rys. 2. Zmiany zachodzące w gatunkach tekstów.

Źródło: Luginbühl, 2014, s. 335.

Wykres uwzględnia różne typy formacji hybrydowych, np. mieszanie i montaż wzorców, przebitkę gatunkową² oraz inne rodzaje zmian, jak chociażby standaryzacja, wymieranie i odradzenie się gatunków. Luginbühl odwołuje się ponadto do procesu modyfikacji (różnicowanie formy, treści; tworzenie wariantów), wymienia przyczyny tego procesu (m.in. hybrydyzacja, zastąpienie, dyferencjacja) i w końcu podkreśla, skąd mogą pochodzić zmiany (własna/zagraniczna wspólnota komunikacyjna). Autor nie dokonuje jednak na podstawie schematu szczegółowego opisu poszczególnych przeobrażeń i form, które w ich wyniku powstały, tak jak zrobiła to Wojtak w swoim opracowaniu.

Zdaniem Hausera i Luginbühla (2015, s. 14–16) punktem wyjścia do występujących modyfikacji są stabilne gatunki tekstów medialnych (prasowych, radiowych, telewizyjnych), które z czasem podlegają procesom mieszania gatunków lub dyferencjacji (różnicowania), przy czym powstające formy (same hybrydy) mogą być również ponownie mieszane lub różnicowane. W swoim rozwoju gatunki tekstów bazują zatem na już ustalonych wzorcach, np. w przypadku adaptacji w nowych mediach początkowo wykorzystuje się znaną konstrukcję tekstów ze starych mediów. Dopiero stopniowo pojawiają się adaptacje wynikające z dostosowania do nowych mediów.

Temat hybrydyzacji podejmowany był i jest w wielu pracach językoznawców niemieckojęzycznych. Nie pojawiła się natomiast dyskusja teoretyczna w odniesieniu do pojęcia dyferencjacji, porównywalna do tej na temat hybrydyzacji.

W dalszej części artykułu pokażemy na kilku przykładach germanistyczne podejścia wybranych autorów do pola gatunkowego tekstu i punkty styczności między nimi i koncepcjami Marii Wojtak, wykorzystywane w badaniach germanistycznych i kontrastywnych polsko-niemieckich.

Istotny punkt widzenia odstępstw od form kanonicznych w obrębie tekstów użytkowych zaproponowała w 1997 roku jedna z czołowych lingwistek niemieckiego obszaru językowego, Ulla Fix. Autorka postrzega te modyfikacje jako zabiegi łamiące konwencje³ i wyodrębnia trzy główne tendencje w tym zakresie: *montaż wzorców tekstu*, *mieszanie wzorców tekstu*, *łamanie wzorca* (*Textmustermontage*, *Textmistermischung*, *Musterbruch*; Fix, 1997, s. 97). Do montażu wzorców dochodzi – według Fix – w przypadku połączenia większej liczby (co najmniej dwóch) egzemplarzy/gatunków tekstu, nawiązujących do różnych wzorców tekstu i jednorodnych intencjonalnie. Teksty charakteryzujące się mieszaniem wzorców⁴ ujmuje Fix jako egzemplarze wykazujące powiązania z innymi wzorcami/gatunkami tekstów (por. Hanus, 2014, 2015). Z tzw. łamaniem wzorca bądź zaburzeniem wzorca mamy do czynienia wówczas, gdy w jakimś egzemplarzu tekstu obecne są co prawda cechy pewnego wzorca tekstu, ale charakteryzuje się on jednocześnie cechami, których nie można jednoznacznie przypisać żadnemu wzorcowi (Fix, 1997, s. 97–98, por. też Hanus, 2014, 2015). Wyszczególnione przez Fix wyróżniki wymienionych wariantów dają bardzo ogólny obraz poszczególnych tendencji i pozwalają na sporą swobodę interpretacyjną.

² Termin *Textsortenüberblendung* użyty przez Luginbühla został tu przetłumaczony jako *przebitka gatunkowa*, choć jego rozumienie wykazuje różnice znaczeniowe w porównaniu z określeniem *przebitka* w ujęciu Marii Wojtak, o czym będzie mowa w dalszej części tego artykułu.

³ Fix oparła się tu m.in. na przedyskutowanym już przez Holthuis (1993, s. 3) rozumieniu intertekstualności typologicznej, w którym chodzi o zamierzone *miksowanie* i dowolne łączenie ze sobą gatunków tekstu, w celu uzyskania efektu o charakterze estetycznym.

⁴ Podobne zabiegi w obrębie realizacji wzorców tekstowych, polegające na odstępstwach od norm rodzajowych, nazywane są przez Hartmuta Lenka (2012, s. 163) *rozszerzeniami wzorca*.

Anna Hanus (2015) przeprowadza analizę niemieckiego dziennika „Bild” i polskiego „Faktu” (korpus obejmujący wydania od 1 czerwca do 15 sierpnia 2013 roku), korzystając z podejść obu autorek, Ulli Fix i Marii Wojtak, i próbuje odpowiedzieć na pytanie, czy i w jakim stopniu w informacyjnych tekstach prasowych dochodzi do złamania kanonu oraz w jakim stopniu można odnaleźć w nich tendencje opisane przez obie autorki, a także jakie punkty styeczne można zaobserwować między propozycjami wspomnianych badaczek.

Skonfrontowanie założeń teoretycznych Fix i Wojtak z materiałem zawartym w korpusie potwierdza ogólną tezę obu badaczek na temat tendencji we współczesnych praktykach dziennikarskich. Analizy empiryczne obu dzienników dowiodły, że zasadniczo żaden tekst informacyjny ujęty w obu korpusach nie mieścił się w założeniach wzorca kanonicznego tekstów informacyjnych, a ponadto zmiany w obrębie wzorców gatunkowych nie ograniczają się jedynie do pewnych modyfikacji alternacyjnych i adaptacyjnych. Stosowanie wieloznaczności, aluzyjności i sarkazmu, zarówno w nagłówkach, jak i w samych tekstach, wykazywało duży stopień hybrydyzacji gatunków, przejawiającej się chociażby w łamaniu wzorców.

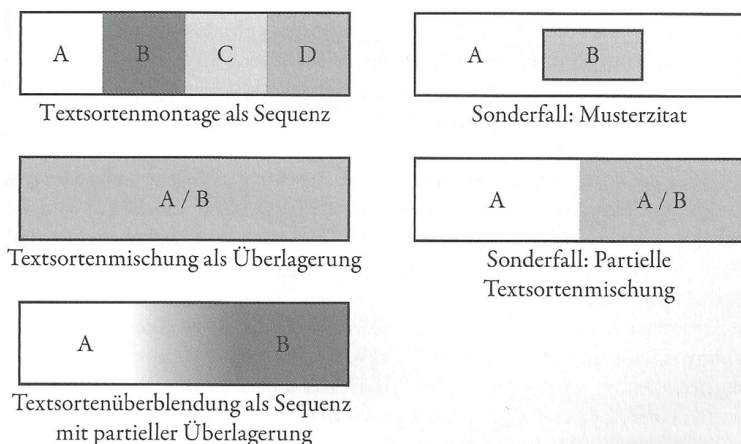
W odniesieniu do telewizyjnych programów informacyjnych Luginbühl (2014, s. 330–333) wyróżnia w kontekście formacji hybrydowych – obok mieszania wzorców tekstu i montażu wzorców tekstu (podobnie jak Fix, 1997) – przebitkę gatunkową (*Textsortenüberblendung*). Pod pojęciem mieszania wzorców tekstu (2014, s. 330–331) rozumie formacje hybrydowe, które posiadają cechy (pierwotnie) dwóch lub więcej różnych typów tekstów, przy czym cechy te nawzajem się przenikają. Montaż wzorców tekstu występuje natomiast, gdy wzorce (pierwotnie) różnych rodzajów tekstu są sekwencyjnie połączone, tworząc w ten sposób nowy egzemplarz tekstu, który sam w sobie jest spójny, ale strefy przejściowe między poszczególnymi rodzajami tekstów są wyraźnie rozpoznawalne. Mieszanie rodzajów tekstów i montaż rodzajów tekstów różnią się więc tym, że w pierwszym przypadku poszczególne części tekstu realizują cechy różnych wzorców jednocześnie, natomiast w drugim elementy różnych wzorców realizowane są sekwencyjnie. Przebitka gatunkowa jest natomiast według Luginbühla (2014, s. 332) hybrydą, w której dwa typy tekstów mieszają się ze sobą na granicach tekstu, ale poza tym obszarem granicznym jest to raczej montaż wzorców tekstu⁵. W badaniach polonistycznych pojęcie przebitki gatunkowej proponuje Wojtak (2015), ale Autorka ma w tym przypadku na myśli przenikanie się konwencji gatunkowych, gdy „gatunek dominujący rysuje się jasno i wyraziście, gatunek źródłowy zaś pokazuje się w wersji rozmytej” (Wojtak, 2015, s. 91). W obu przypadkach mamy zatem do czynienia z wielkościami o tej samej nazwie, wywodzącymi się jednak z innych założeń i wykazującymi zarówno różnice, jak i podobieństwa. Odzwierciedlają one szczególnie rodzaj różniących się od siebie sposobów przenikania się konwencji gatunkowych. Montaż wzorców tekstu według koncepcji Luginbühla można natomiast porównać z innym ujęciem Wojtak, a mianowicie dotyczącym wielogatunkowości⁶, a cechy mieszania wzorców tekstu wykazują pewne podobieństwa do cech wzorca adaptacyjnego i alternacyjnego Autorki.

Jako szczególny przypadek montażu wzorców tekstu Martin Luginbühl (2014, s. 332) wyróżnia ponadto zagnieżdżenie wzorca tekstu w innym gatunku tekstu (*Musterzitat*). Według Luginbühla (2014, s. 332) w tym przypadku „wzorec tekstu jest osadzony w innym wzorcu tekstu,

⁵ Martin Luginbühl, tworząc swoje określenie *Textsortenüberblendung*, opierał się na terminologii z dziedziny filmoznawstwa (2014, s. 330–333).

⁶ Autorka wyróżnia w ramach wielogatunkowości dwa typy gatunkowego ukształtowania tekstu: gatunek w formie kolekcji i kolekcję gatunków (por. Wojtak, 2006).

przy czym odbywa się to w sposób selektywny i często wyraźnie zaznaczony w jego strukturze⁷. Barbara Sandig (2006, s. 165) pisze natomiast w tym kontekście, w odniesieniu do tekstów prasowych, o implementacji wzorców (*Musterimplementierung*) (zob. fot. 1).

Fot. 1. Wizualizacja formacji hybrydowych w newsach serwisów informacyjnych⁷.

Źródło: Luginbühl, 2014, s. 333.

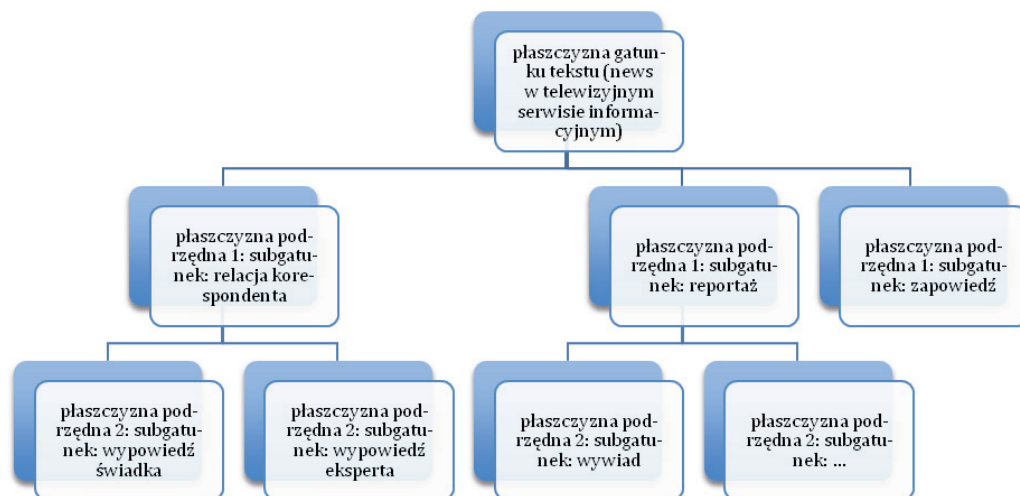
Próby wykorzystania omówionych ujęć podejmuje w swoich badaniach Mac (m.in. 2017), analizując newsy telewizyjnych serwisów informacyjnych. Telewizyjny magazyn informacyjny ma wielopoziomową strukturę, zbudowaną z różnorodnych gatunków, której elementarną jednostką jest news. Również on sam jest kompleksowym artefaktem – gatunkiem tekstu, składającym się z subgatunków (zagnieżdzenie wzorca tekstu/kolekcja gatunków/przebitka gatunkowa) na podrzędnych płaszczyznach (zob. rys. 3).

Newsy, występujące jako poszczególne elementy w strukturze telewizyjnego serwisu informacyjnego, odnoszą się do pojedynczych wydarzeń i składają się zazwyczaj z zapowiedzi i materiału filmowego, w którym można wyodrębnić kolejne komponenty, takie jak wypowiedzi świadków, ekspertów, wywiady, animacje komputerowe itp. W ramach newsa przebiegają różnorodne granice gatunkowe, jest on kategorią pojemną z kolekcjami, adaptacjami, przebitkami, tworzącymi na poziomie tekstu swoistego rodzaju mozaikę.

Ujęcie wzorca gatunkowego Wojtak było też wielokrotnie wykorzystywane w badaniach nad komentarzem w Polsce i w Niemczech oraz konfrontowane ze spojrzeniami badaczy z krajów niemieckojęzycznych. Zofia Bilut-Homplewicz, Agnieszka Mac i Iwona Szwed w ramach prac podejmowanych przez grupę badawczą *Style perswazji w Europie*⁸ sięgały w swoich opraco-

⁷ W tłumaczeniu na język polski: *Textsortenmontage als Sequenz* – montaż wzorców tekstu w formie sekwencji; *Sonderfall: Musterzitat* – przypadek szczególny (montażu): zagnieżdzenie wzorca; *Textsortenmischung als Überlagerung* – mieszanie wzorców tekstu w formie wzajemnego przenikania się; *Sonderfall: Partielle Textsortenmischung* – szczególny przypadek (mieszania): częściowe mieszanie wzorców tekstu; *Textsortenüberblendung als Sequenz mit partieller Überlagerung* – przebitka gatunkowa w formie sekwencji z częściowym przenikaniem się na granicy obu gatunków.

⁸ Por. Projekt 'Persuasionsstile in Europa'. (b. d.). Pobrane 20 grudnia 2022 z <https://blogs.helsinki.fi/persuasionsstile-in-europa/>; <https://blogs.helsinki.fi/persuasionsstile-in-europa/publikationen/>.

Rys. 3. Przykładowa struktura newsa telewizyjnego serwisu informacyjnego.

Źródło: Mac, 2017, s. 82.

waniach dotyczących komentarza prasowego do koncepcji Autorki (m.in. Bilut-Homplewicz, 2012; Mac & Szwed, 2016), odnajdując w swoich dociekaniach zarówno analogie, jak i rozbieżności w obu kulturach piśmienniczych.

Również w innych swoich pracach autorki porównują ujęcia Wojtak odnoszące się do stanu badań nad komentarzem z opracowaniami prezentowanymi w kręgu niemieckojęzycznym i dochodzą do wniosku, że koncepcje jej oraz czołowego badacza tekstów prasowych wśród językoznawców niemieckojęzycznych, Heinza-Helmuta Lügera, wykazują – mimo pewnych różnic – wiele punktów stycznych (por. m.in. Mac, 2018; Bilut-Homplewicz, Mac & Szwed, 2021). Zarówno Wojtak, jak i Lüger podkreślają, że komentarz prasowy podlega ciągłym zmianom, i w zakresie formy, i w zakresie treści (por. np. Wojtak, 2004; Lüger, 2002, 2015). Zgodnie stwierdzają, że interpretacyjny i perswazyjny charakter wypowiedzi zajmuje coraz mniej miejsca, argumenty są tylko wymieniane, ale nie omawiane, coraz częściej podaje się tylko jeden argument i ewentualnie kontrargument. Wojtak zauważa ponadto, że komentarz jest publicystycznym gatunkiem tekstu, wewnątrznie bardzo zróżnicowanym, który z jednej strony zajmuje wyjątkową pozycję dzięki swoim typowym cechom, z drugiej zaś przybiera różne formy realizacji i wykazuje liczne paralele z innymi gatunkami tekstów publicystycznych, takimi jak felieton czy recenzja (por. Wojtak, 2004, s. 166–167). Autorka wskazuje ponadto na fakt, że funkcję niektórych komentarzy w prasie można zidentyfikować na pierwszy rzut oka, wiele z nich należy jednak do innych typów tekstów, których treść dopiero ujawnia ich funkcję komentatorską. Tego samego zdania jest Lüger, który opisuje komentarze prasowe jako „niezwykle zróżnicowany i zmienny typ tekstu” (2015, s. 51) i podkreśla, że można wyodrębnić jego różne formy realizacji, zwłaszcza przy porównaniu artykułów z gazet tabloidowych i jakościowych. Lüger (2015, s. 56) przypisuje ponadto prototypowi komentarza w prasie niemieckiej kilka centralnych cech oraz elementy peryferyjne (fakultatywne). Wojtak (2004) natomiast wyróżnia w polu gatunkowym komentarza następujące warianty wzorca gatunkowego: komentarz autonomiczny o cechach typowych dla tekstu komentarza (m.in. klasyczna struktura, fragmenty zdominowane przez opinię, mocno

zaakcentowana funkcja perswazyjna); wzorce alternacyjne, które traktowane są jako połączenie komentarza i informacji (typowy jest brak stałej struktury, mieszanie faktów i opinii); wreszcie Autorka mówi o wzorcach adaptacyjnych, np. o informacji jako komentarzu czy intertekstualnych grach językowych: „opinie cudze przytaczane w obrębie tekstu publicystycznego lub jako oddzielne wypowiedzi, rozmowy i wywiady jako forma komentarza, mikrofelietony w funkcji tekstów komentujących” (Wojtak, 2004, s. 201).

Zastosowanie ujęcia kontrastywnego pozwala spojrzeć na analizowane aspekty przez pryzmat obu interesujących nas kręgów badawczych, dostrzec nie tylko zróżnicowanie w koncepcjach i ustaleniach, lecz również podobieństwa między nimi. A stąd jest tylko krok do wymiany myśli i wzajemnego uzupełniania się, do odkrywania nowych możliwości dla prowadzonych badań i ich wzbogacania.

Koncepcje Marii Wojtak a lingwistyczne badania germanistyczne

Dokonania Marii Wojtak w zakresie opisu i analizy gatunków, zwłaszcza gatunków prasowych na gruncie polonistycznym, są niezaprzeczalne. Spoglądając na badania z niemieckiego obszaru językowego, z obrębu *Textsortenlinguistik*, swego rodzaju germanistycznego odpowiednika genologii lingwistycznej, należy przyznać, iż tego typu badania nie należą już do głównego nurtu prac lingwistów w niemieckojęzycznym kręgu kulturowym, nie znajdują się w centrum ich zainteresowań. Lingwiści, jak wskazano w naszym pierwszym artykule pt. *Koncepcje genologiczne w badaniach Marii Wojtak oraz w ujęciach germanistycznych* (w niniejszym zeszycie), zwracają się ku innym zakresom i obszarom komunikacji, a porządkujące i klasyfikujące podejście do rodzajów tekstu i gatunków jest coraz częściej krytykowane. Coraz rzadziej analizuje się tendencje związane z odchodzeniem od wzorca, czego nie należy jednak interpretować czy sprowadzać do konkluzji, że jakiegokolwiek odnoszenie się do wzorca nie jest uzasadnione.

Kierując się tymi przemyśleniami Hanus i Kaczmarek, mając za punkt odniesienia badania germanistyczne, wyszły z założenia, iż opisywanie, a co za tym idzie w pewnym stopniu także porządkowanie tekstów w ich gatunkowym zanurzeniu może nie tylko usprawniać komunikację codzienną użytkowników języka, ale też objaśniać pewne złożoności genologiczne, wskazywać na zależności między gatunkami, uwikłania hipertekstowe, osobliwości wynikające z coraz nowych możliwości technicznych. Podjęły w konsekwencji próbę opisanie wybranych internetowych multimodalnych form komunikacji, łącząc podejścia polskich genologów, a w szczególności Wojtak, z podejściami germanistycznymi. Wyniki swych analiz zaprezentowały w monografii pt. *Sekretne życie gatunków. Komunikacja w przestrzeni medialnej – perspektywa germanistyczna* (2022). Zmienność i złożoność form internetowych stanowiła duże wyzwanie w zakresie doboru narzędzi i wymagała podejścia interdyscyplinarnego.

Analiza wielkości internetowych, takich jak recenzje laików, blogi, wideo-tutoriale, portale kulinarne czy Wikipedia, została przeprowadzona w oparciu o ugruntowane narzędzia germanistycznej lingwistyki tekstu, uwzględniające sytuację komunikacyjną, funkcję tekstu, płaszczyznę tematyczno-strukturalną i formalno-gramatyczną (por. m.in. Adamzik, 2004; Brinker, 2005; Brinker, Cölfen, & Pappert, 2014; Heinemann & Viehweger, 1991; Heinemann, 2009), korespondujące z propozycjami metodologicznymi Wojtak (por. m.in. Wojtak, 2019); mamy tu na myśli model opracowany do analizy genologicznej, uwzględniający cztery aspekty wzorca (strukturalny, pragmatyczny, poznawczy i stylistyczny). Badaniem kontrastywnym, przeprowadzonym w oparciu o model łączący podejścia germanistyczne z propozycją Wojtak, objęto korpus w następujących zakresach:

- forma i struktura określonych realizacji tekstowych,
- współistnienie modalności i relacje między nimi,

- sytuacja nadawczo-odbiorcza,
- działania językowe,
- tematyka i treść,
- środki językowe i stylistyczne.

Analizy wybranych realizacji tekstowych w oparciu o wskazane parametry miały na celu określenie, jakie cechy tych realizacji w mniejszym bądź w większym stopniu są wzorcowe, konstytutywne dla danego rodzaju tekstu, tj. wykazują w dużym stopniu porównywalne cele i funkcje komunikacyjne, realizują te same bądź korespondujące działania językowe, cechują się zbieżną sytuacją nadawczo-odbiorczą, są podobnie osadzone tematycznie. Analizy przeprowadzone na podstawie wymienionych kryteriów pozwoliły w odniesieniu do poszczególnych gatunków na wyłonienie ich własności, uznanych za Hanus i Kaczmarek (2022) za konstytutywne, tzn. takich, których występowanie jest niezbędne, by móc wyodrębnić dany rodzaj tekstu. Pozostałe cechy natomiast należy postrzegać odpowiednio jako komplementarne/subsydiarne/dopełniające bądź jedynie specyficzne/fakultatywne/typowe, tzn. takie, które często pojawiają się w tekście określonego rodzaju, ale ich występowanie nie jest nieodzowne (por. też Fandrych & Thurmair, 2011, s. 16; Stegert, 1997). Przeprowadzone analizy wykazały, iż poszczególne rodzaje tekstów różnią się stopniem realizacji cech konstytutywnych, komplementarnych i specyficznych, tj. są w różnym stopniu mniej lub bardziej ustandaryzowane i skonwencjonalizowane. W przypadku mniej bądź mało skonwencjonalizowanych rodzajów tekstu o szerokich możliwościach wariantowości, należy mówić o mniej prototypowych egzemplarzach danego rodzaju tekstu, mniej prototypowych realizacjach wzorca. Zaobserwowane tendencje świadczą o zacieraniu się granic gatunkowych w poszczególnych rodzajach tekstu. Dalszą konsekwencją wspomnianych tendencji jest fakt, iż niektóre egzemplarze tekstowe trudno niekiedy przyporządkować jednemu konkretnemu rodzajowi tekstu. Wszystkie te uwarunkowania czynią rodzaj tekstu kategorią heterogeniczną, podlegającą ciągłym modyfikacjom, którą należy traktować wielopłaszczyznowo. W wyniku przeprowadzonych analiz zaprezentowane formy uznano za autonomiczne multimodalne rodzaje tekstu. Autorki w tym kontekście skłaniają się ku stwierdzeniu i postulują, by mówić o ich samodzielności ze względu na fakt, iż konstytuują je:

- a) środowisko medialne, czyli materialny nośnik,
- b) odrębność nadawcy,
- c) cechy strukturalne,
- d) dobór działań językowych i sposób ich realizacji,
- e) tematyka.

Złożoność niektórych spośród badanych form (blog, portal kulinarny i Wikipedia) była dla autorek punktem wyjścia do rozważenia innych możliwości terminologiczno-pojęciowych w odniesieniu do tych trudnych do uchwycenia w opisie lingwistycznym modularnych, multifunkcyjnych wielkości, które nie dają się łatwo zamknąć w ramy gatunkowe. Z tego względu wspomniane wielkości komunikacji internetowej określono mianem modularnego multirodaju tekstu (*modulareMultitextsorte*).

Zastosowana metoda łącząca wybrane podejścia germanistyczne, inspirowana jednocześnie propozycją Wojtak, wykazała swoją przydatność w analizach multimodalnych form internetowych. Jako narzędzie do badań genologicznych stanowiące przykład udanego mariażu podejściowo-metodologicznego może zatem w naszym przekonaniu posłużyć za ogólny schemat analizy kompleksowych form multimodalnych w przestrzeni medialnej.

Kolejny obszar, rzadziej eksplorowany analitycznie w lingwistycznych badaniach germanistycznych, stanowią teksty literackie.

W polonistycznych badaniach genologicznych nie podkreśla się dychotomii teksty literackie – teksty pragmatyczne (Wojtak, 2011, s. 534). Szczegółowymi analizami gatunków w ramach językoznawczych badań genologicznych obejmuje się teksty zarówno użytkowe, jak i literackie, traktując je równorzędnie.

Na gruncie germanistycznym wykorzystanie narzędzi lingwistycznych do analiz tekstów literackich nie jest praktyką typową. Lingwistyka tekstu i genologia lingwistyczna od czasu ich ukonstytuowania się zorientowane są głównie lingwistycznie, tj. koncentrują się na ustrukturyzowanych tekstach użytkowych. I chociaż i literaturoznawcy, i lingwiści dostrzegają potrzebę otwarcia się na badania prowadzone w obu obszarach, to po nieudanej próbie z lat sześćdziesiątych brak im „wspólnej nadrzędnej ramy interdyscyplinarnej” (Adamzik, 2017, s. 98; cytata za Hausendorf, 2008, s. 320). Co jednak znamienne, jak słusznie wskazuje Hausendorf (2008), niemało publikowanych jest prac językoznawczych na temat tekstów literackich, a także literaturoznawczych wykorzystujących koncepcje językoznawcze.

Adamzik, postulująca często konieczność podejść interdyscyplinarnych, także dostrzega deficyt w zakresie badań językoznawczych nad bardziej ambitnymi tekstami, w tym literackimi, nie podaje jednak propozycji, jak takie badania można poprowadzić, nie wymienia konkretnego podejścia do tekstów literackich i nieliterackich ani tym bardziej narzędzi czy metod analizy. Co jednak istotne, w obszernym artykule z 2017 roku sugeruje reinterpretację głównych cech tekstów literackich jako wymiarów/wielkości opisu, które można by zastosować w analizach wszelkiego rodzaju wypowiedzi językowych, oraz prezentuje taką propozycję interpretacji, która na to pozwala. Udaje się jej bowiem zrelatywizować niektóre cechy, charakterystyczne na pierwszy rzut oka tylko dla tekstów literackich, przez co nieakceptowane w opisach gatunkowych tekstów użytkowych, tj. fikcyjność i literackość. Przedstawia zatem przekonujące argumenty pozwalające na potraktowanie tekstów literackich jako spełniających te same kryteria tekstualności, które przysługują tekstom użytkowym, i postuluje, by teksty nieliterackie i literackie objąć analizami lingwistycznymi w sposób jednakowy.

Model zaproponowany przez Hanus i Kaczmarek, rozszerzony o propozycje Wojtak i Adamzik, zainspirował Annę Hanus i Patrycję Austin do zaadaptowania go do analiz tekstów literackich. Celem badaczek reprezentujących podejścia germanistyczne i anglosaskie było przedstawienie propozycji metodologicznego spojrzenia na teksty literackie w obrębie germanistycznych badań lingwistycznych, z zastosowaniem przyjętego przez Adamzik (2017) relatywizującego ujęcia wybranych cech tekstów literackich.

W podjętych przez autorki analizach chodziło o uchwycenie zmian gatunkowych powieści oraz możliwości współczesnych realizacji tego gatunku na przykładzie *Biegunów* Olgi Tokarczuk oraz wskazanie na możliwość zastosowania tego typu analiz na gruncie germanistycznym i anglosaskim w odniesieniu do różnych form tekstowych. Pytania, jakie w tym kontekście postawiły, dotyczyły tego, czy, a jeśli tak, to w jakim stopniu, utwór *Bieguni* wykazuje czy też zachowuje własności gatunkowe klasycznej powieści. Jakie osobliwości, jakie cechy nietypowe dla powieści klasycznej można wyróżnić w analizowanym dziele? Jakie są możliwości opisu gatunkowego materiału poddanego analizie? Jakie korzyści daje połączenie spojrzenia językoznawczego i literackiego na tekst literacki? Autorki sformułowały ponadto hipotezę, że powieść⁹ Tokarczuk może spełniać kryteria wyłonione przez Wojtak gatunku w formie kolekcji. Zapro-

⁹ Określenia *powieść* używamy tu za Tokarczuk, która *Biegunów* definiuje jako powieść konstelacyjną. Por. Szostak, 2018.

ponowana przez Wojtak, zanurzona w bogatej tradycji polonistycznej, metoda analizy tekstów z zastosowaniem autorskiej perspektywy badawczej, polegającej na nowym sposobie percepcji i opisu gatunków w obrębie trzech subdyscyplin genologicznych: genologii literaturoznawczej, lingwistycznej i medioznawczej, wydała się badaczkom optymalna do opisu utworu Tokarczuk. W tym miejscu należy podkreślić, iż dla Wojtak gatunek tekstu jest istotny nie tylko jako zjawisko, ale przede wszystkim jako relacja między gatunkami tekstów, co z punktu widzenia obserwacji powieści Tokarczuk wydało się Hanus i Austin bardzo ważne w kontekście ich rozważań. Takie podejście ma szczególne znaczenie dla rozwoju genologii lingwistycznej, gdyż Wojtak dostrzega związki między gatunkami, które można określić jako tzw. kontekstualizację gatunków (na temat kontekstualizacji por. Bilut-Homplewicz, 2013), co w pewnym stopniu przypomina tendencje w germanistycznych badaniach nad rodzajami tekstów, tj. koncepcję badania sieci rodzajów tekstów (*Textsorten in Verbund*).

Próba analizy tekstu za pomocą instrumentarium zaproponowanego przez Wojtak pozwala, dzięki relatywizacji trudnych do przyjęcia dla wielu lingwistów z germanistycznego kręgu kulturowego kwestii fikcyjności i literackości, proponowanej przez Adamzik, na precyzyjne ustalenia dotyczące własności gatunkowych dzieła Tokarczuk. To połączenie spojrzeń (Wojtak i Adamzik) pozwala z kolei wysnuć pierwsze wnioski o uniwersalności metody, zaproponowanej przez Wojtak pierwotnie dla tekstów medialnych, i możliwości jej zastosowania do tekstów użytkowych, medialnych i literackich, jak też występujących w dziedzinach pokrewnych. Jeśli zaś chodzi o analizowany materiał tekstowy, utwierdza on w przekonaniu, iż na utwór Tokarczuk nie należy badać jedynie przez pryzmat pojedynczego gatunku, lecz warto nań spojrzeć, jak to robi Wojtak (ale także w obrębie germanistycznej lingwistyki tekstu i genologii Adamzik czy Fix), z perspektywy relacji międzygatunkowych. Takie podejście pozwala nie tylko na konstatację, iż analizowany materiał plasuje się na obrzeżach wzorca gatunkowego *powieść*, lecz również na dostrzeżenie innych zależności wewnątrztekstowych i uznanie badanego tekstu za gatunek w formie kolekcji, na co wskazuje analiza strukturalna, stylistyczna, pragmatyczna, ale i poznawcza, przeprowadzona z pozycji badacza literaturoznawcy i językoznawcy.

Mając na uwadze, że opisany sposób postępowania badawczego sprawdzili się w analizie egzemplarycznego tekstu literackiego, autorki wyrażają przekonanie, iż kolejne próby podobnych analiz mogłyby w badaniach germanistycznych utorować, tak ważne i dla literaturoznawców, i dla językoznawców, drogi do integracyjnych podejść do tekstów literackich i użytkowych oraz tych z dziedzin pokrewnych. Dzięki połączeniu komponentów lingwistycznych z analizą treściową, podjętą nie tylko w aspekcie rozważań gatunkowych, ale też z punktu widzenia literaturoznawcy, udało się rozpoznać dwie płaszczyzny kolekcji: gatunek w formie kolekcji z perspektywy genologicznej oraz kolekcję treści składających się ostatecznie w jedną, spójną całość wypowiedzi.

Podsumowanie – koncepcje Marii Wojtak jako inspiracja do analiz mediolingwistycznych

Klarowne koncepcje i propozycje podejść analitycznych Marii Wojtak, zawsze sprawdzone empirycznie na starannie dobranym korpusie, sprawiają, iż odwołuje się do nich wielu polskich badaczy (językoznawców, medioznawców, dziennikarzy). Jej podejścia są przejmowane w analizach, implementowane w różnych obszarach dociekań naukowych, a także stają się inspiracją dla kolejnych pokoleń naukowców. Na gruncie germanistycznym podejścia i koncepcje Marii Wojtak nie są rzecz jasna tak znane jak w naszym kraju. Jednak polscy germaniści skupieni wokół Ośrodka Badawczo-Dydaktycznego i Transferu Wiedzy Tekst – Dyskurs – Komunikacja stawiają sobie za cel propagowanie germanistycznej myśli lingwistycznej skierowanej do pol-

skiego adresata oraz ujęć polonistycznych za granicą, głównie w krajach niemieckojęzycznego kręgu badawczego. Wiele koncepcji Marii Wojtak, w tym omawiana w niniejszym artykule koncepcja wzorca gatunkowego (obejmująca trzy kategorie: wzorzec kanoniczny, wzorce alternacyjne i adaptacyjne), koncepcja stylu, dyskursu, gatunku i tekstu, koncepcje gatunku w formie kolekcji i kolekcji gatunków, a także zjawisko tzw. przebitki, zostało zaprezentowanych, omówionych oraz przedyskutowanych na gruncie germanistycznym. Dużą w tym rolę polskich germanistów, którzy chętnie sięgają po inspiracje do badań polskich lingwistów (polonistów), praso- i medioznawców, a nawet dyskursologów. To oni jako pierwsi próbują wykorzystać badania polonistyczne jako bodziec i motywację do własnych rozważań i analiz, a udane wyniki owych starają się, często z powodzeniem, implementować do badań germanistycznych, czego przykładem mogą być analizy opisane w niniejszym artykule.

Badania genologiczne prowadzone przez Wojtak umiejscawiane są głównie, jak deklaruje sama Autorka, w obrębie genologii lingwistycznej. Wojtak nie wchodzi, zgodnie z własną deklaracją, na pola ciągle jeszcze bardzo słabo zbadanych, ze względu na ich złożoność, tzw. nowych mediów. Z najnowszych naszych ustaleń oraz tych poczynionych przez Danutę Kępę-Figurę i Magdalenę Ślawną (w tym zeszycie) wynika jednak, że modele, koncepcje i podejścia Autorki zdają się być uniwersalne i z powodzeniem można je adaptować do innych obszarów badawczych, w tym do ciągle jeszcze szukającej swoich dróg metodologicznych mediolingwistyki, także tej zakorzenionej w tradycji germanistycznej.

Opisane powyżej próby zaadaptowania pewnych ustaleń i modeli Wojtak na grunt germanistyczny wskazują na pewne możliwości łączenia ich z koncepcjami niemieckimi. Wykazane ich udane zastosowanie w badaniach tekstów zarówno literackich, jak i medialnych może stać się podstawą kolejnych inspiracji dokonania Autorki.

Bibliografia

- Adamzik, K. (2004). *Textlinguistik: Eine einführende Darstellung*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Adamzik, K. (2017). Literatur aus der Sicht von Text- und Diskurslinguistik. In A. Betten, U. Fix, & B. Wanning (Hrsg.), *Handbuch Sprache in der Literatur* (S. 93–119). Berlin–Boston: Walter De Gruyter.
- Bilut-Homplewicz, Z. (2012). Kommentar als ‘Pressegattung’. Zur Spezifik der Presseforschung in Polen. In H. E. H. Lenk & M. Vesalainen (Hrsg.), *Persuasionsstile in Europa. Methodologie und Empirie kontrastiver Untersuchungen zur Textsorte Kommentar* (S. 93–113). Hildesheim–Zürich–New York: Olms Verlag.
- Bilut-Homplewicz, Z., Hanus, A., & Mac, A. (2023). Koncepcje genologiczne w badaniach Marii Wojtak oraz w ujęciach germanistycznych. *Studia Medioznawcze*, 24(1), 42–54.
- Bilut-Homplewicz, Z., Mac, A., & Szwed, I. (2021). Kommentare zu gesellschaftlichen Themen und ihre charakteristischen Züge in ausgewählten polnischen Tageszeitungen. *Zeitschrift für Slawistik*, 66(1), 121–139.
- Brinker, K. (2005). *Linguistische Textanalyse. Eine Einführung in Grundbegriffe und Methoden*. Berlin: Erich Schmidt Verlag.
- Brinker, K., Cölfen, H., & Pappert, S. (2014). *Linguistische Textanalyse. Eine Einführung in Grundbegriffe und Methoden*. Berlin: Erich Schmidt Verlag.
- Dobrzyńska, T., Heinemann, W., & Wawrzyniak, Z. (2009). Lingwistyka tekstu w Polsce i w Niemczech – geneza, stan i perspektywy. Rozmowa z prof. Teresą Dobrzyńską, prof. Wolfgangiem Heinemannem i prof. Zdzisławem Wawrzyniakiem. W Z. Bilut-Homplewicz, W. Czachur, & M. Smykała (Red.), *Lingwistyka tekstu w Polsce i w Niemczech. Pojęcia, problemy, perspektywy* (s. 17–30). Wrocław: Oficyna Wydawnicza Atut.
- Fandrych, Ch., & Thurmair, M. (2011). *Textsorten im Deutschen. Linguistische Analysen aus sprachdidaktischer Sicht*. Tübingen: Stauffenburg Verlag.

- Fix, U. (1997). Kanon und Auflösung des Kanons. Typologische Intertextualität – ein „postmodernes“ Stilmittel? In G. Antos & H. Tietz (Hrsg.), *Die Zukunft der Textlinguistik* (S. 97–108). Tübingen: Stauffenburg Verlag.
- Hanus, A. (2014). Wariantywność gatunkowa w ujęciach kontrastywnych na przykładzie wybranych polskich i niemieckich tabloidów. *tekst i dyskurs – text und diskurs*, 7, 237–258.
- Hanus, A. (2015). Czy dziennikarze stosują alternacje i adaptacje, czy łamią kanony i mieszają wzorce? Gatunki prasowe w ujęciu kontrastywnym. W D. Ostaszewska & J. Przyklenk (Red.), *Gatunki mowy i ich ewolucja*, t. 5: *Gatunek a granice* (s. 280–289). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Hanus, A., & Austin, P. (2022). Olga Tokarczuk's Flights as an example of genre transformation in the contemporary novel – a linguistic and literary view. *tekst i dyskurs – text und diskurs*, 16, 53–74.
- Hanus, A., & Kaczmarek, D. (2022). *Sekretne życie gatunków. Komunikacja w przestrzeni medialnej – perspektywa germanistyczna*. Wrocław–Dresden: Atut–Neisse Verlag.
- Hauser, S., & Luginbühl, M. (2015). Hybridisierung und Ausdifferenzierung – Einführende begriffliche und theoretische Anmerkungen. In S. Hauser & M. Luginbühl (Hrsg.), *Hybridisierung und Ausdifferenzierung. Kontrastive Perspektiven linguistischer Medienanalyse* (S. 7–30). Bern: Peter Lang Verlag.
- Heinemann, W. (2009). Rodzaj tekstu – wzorzec tekstu – typ tekstu. W Z. Bilut-Homplewicz, W. Czachur, & M. Smykała (Red.), *Lingwistyka tekstu w Niemczech. Pojęcia, problemy, perspektywy. Antologia tłumaczeń* (s. 69–96). Wrocław: Oficyna Wydawnicza Atut.
- Heinemann, W., & Viehweger, D. (1991). *Textlinguistik. Eine Einführung*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Holthuis, S. (1993). *Intertextualität. Aspekte einer rezeptionsorientierten Konzeption*. Tübingen: Stauffenburg Verlag.
- Lenk, H. E. H. (2012). Methodologische Probleme des Textsortenvergleichs am Beispiel des Kommentars. *tekst i dyskurs – text und diskurs*, 5, 155–171.
- Lüger, H.-H. (2002). Berichten und Argumentieren im Konflikt. Akzeptanzwerbung, Desinformation und „rhetorischer Overkill“. In I. Pohl (Hrsg.), *Semantische Aspekte öffentlicher Kommunikation* (S. 439–468). Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag.
- Lüger, H.-H. (2015). Kontinuität im Wandel? Journalistisches Kommentieren zwischen Tradition und Innovation. In I. N. Crețu (Hrsg.), *Quo vadis, Kommunikation? Kommunikation – Sprache – Medien* (S. 51–71). Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag.
- Luginbühl, M. (2014). *Medienkultur und Medienlinguistik. Komparative Textsortengeschichte(n) der amerikanischen „CBS Evening News“ und der Schweizer „Tagesschau“*. Bern: Peter Lang Verlag.
- Mac, A. (2017). *Textdesign und Bedeutungskonstitution im multimodalen Fernsehtext. Dramatisierungsstrategien in deutschen und polnischen Nachrichtensendungen*. Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag.
- Mac, A. (2018). Zu aktuellen Tendenzen des Kommentierens in der polnischen Presselandschaft. *Stylistyka*, XXVII, 267–290.
- Mac, A., & Szwed, I. (2016). Zu Intertextualitätsrelationen in den Kommentartexten der polnischen Tagespresse. In I. Bartoszewicz, M. Hałub, & T. Malyszek (Hrsg.), *Germanica Wratislaviensia 141. Acta Universitatis Wratislaviensis No 3715* (S. 267–283). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Projekt 'Persuasionsstile in Europa'. (b.d.). Pobrane 20 grudnia 2022 z <https://blogs.helsinki.fi/persuasionsstile-in-europa/>; <https://blogs.helsinki.fi/persuasionsstile-in-europa/publikationen>
- Sandig, B. (2006). *Textstilistik des Deutschen*. Berlin–New York: Walter de Gruyter.
- Stegert, G. (1997). Die Rezension: Zur Beschreibung einer komplexen Textsorte. *Beiträge zur Fremdsprachenvermittlung*, 31, 89–110.
- Szostak, N. (2018, 28 kwietnia). W naszym świecie granica między fikcją a faktami staje się coraz bardziej płynna. *Gazeta Wyborcza*. Pobrane 12 grudnia 2022 z <http://wyborcza.pl/7,75517,23331310,olga-tokarczuk-w-naszym-swiecie-granica-miedzy-fikcja-a-faktami.html>
- Wojtak, M. (2006). Gatunek w formie kolekcji a kolekcja gatunków. *Poznańskie Spotkania Językoznawcze*, 15, 143–152.
- Wojtak, M. (2011). O relacjach dyskursu, stylu, gatunku i tekstu. *tekst i dyskurs – text und diskurs*, 4, 69–78.

- Wojtak, M. (2015). Gdy „między” jest w środku, czyli o przenikaniu się konwencji gatunkowych w konkretnych tekstach (na przykładzie przekazów prasowych). W D. Ostaszewska & J. Przyklenk (Red.), *Gatunki mowy i ich ewolucja*, t. 5: *Gatunek a granice* (s. 82–93). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Wojtak, M. (2019). *Wprowadzenie do genologii*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.